

Relațiile stolnicului Constantin Cantacuzino cu răsculații curuți oglindite în corespondența sa

PAUL CERNOVODEANU

Acum mai bine de un deceniu am publicat ca mostre din corespondența diplomatică a stolnicului Constantin Cantacuzino trei scrisori ale sale din care două erau adresate răsculaților curuți din Transilvania la 1708—1709¹. A sosit acum momentul ca să încredințez luminii tiparului și celelalte epistole adresate conducătorilor marii răscoale a curuților din 1703—1711 de amintitul cărturar. Inedite n-au mai rămas decît șapte, și anume cea mai veche, adică din 1707, trimisă contelui Lórincz Pekri, și restul, începînd cu 22 ianuarie 1708, expediate însuși principelui Francisc al II-lea Rákóczi; în mare parte, această din urmă corespondență era cifrată datorită caracterului ei confidențial. Pentru a înțelege mai bine conținutul misivelor stolnicului — și a le integra mai corect în opțiunile sale de ordin politic — este necesar să aruncăm o privire asupra raporturilor ce s-au stabilit între conducătorii răsculaților curuți și factorii de răspundere din principatul muntean.

Izvoarele ne îngăduie să facem o distincție între poziția domnului Constantin Brâncoveanu și cea a influentei partide a stolnicului Cantacuzino, împreună cu rudele și familiarii săi, poziție care se va caracteriza ulterior prin divergențe suficient de grave. În numeroasele scrisori adresate în anii 1703—1704 ceașului brașovean David Corbea, omul său de încredere și reprezentant al Țării Românești la Curtea țarului Petru cel Mare², stolnicul Cantacuzino s-a ocupat îndeaproape de împrejurările declanșării răscoalei, forțele participante, evoluția operațiilor militare ș.a., chiar înainte de a intra în contact direct cu insurgenții³. Din analiza conținutului scrisorilor sale, reies clar importanța aprecierilor și valoarea informațiilor furnizate, ce aruncă noi lumini asupra condițiilor declanșării și desfășurării mișcării în prima și cea mai activă fază, corespunzătoare intervalului cronologic amintit. Totodată, această corespondență reflectă

¹ Paul Cernovodeanu, *Constantin Cantacuzino stolnicul. Corespondență diplomatică. Scrisori londoneze și budapestane*, în „Manuscriptum”, București, VII (1976), nr. 4 (25), p. 156—161.

² Date asupra lui la Gh. Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea: David Corbea ceașul*, în vol. *Relații româno-ruse în trecut . . .*, București, 1957, p. 42—62; C. Șerban, *Legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu Rusia*, în „Studii și articole de istorie”, II, (1957), p. 237—254; Șt. Metes, *Din relațiile noastre cu Rusia. Frații David și Teodor Corbea din Brașov în slujba poporului român . . .*, în „Mitropolia Ardealului”, V (1960), nr. 11—12, p. 836—862; Lidia E. Semionova, *Russko-valașkije otnoșenija v konfe XVII-naučale XVIII v. Moscova*, 1969, p. 84—103.

³ Vezi, îndeosebi, Elena Ionescu, *Din corespondența inedită a lui David Corbea ceașul*, în „Cumidava”, Brașov, VI (1973), p. 63—82 și P. Cernovodeanu, *Primele știri privilegiate la insurrecția rákócziiană în corespondența stolnicului Constantin Cantacuzino din anii 1703—1704*, în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea maghoară*, vol. I, București, 1976, p. 79—101. Vezi pentru cadrul general al răscoalei și poziția țărilor române P. Cernovodeanu *A Havasalföldi és Moldvai vezetők örök magatartása a kuruc felkeléssel szemben* (Alitudinea cercurilor conducătoare din Țara Românească și Moldova față de insurecția rákócziiană), în vol. *Rákóczi-Tanulmányok* (edit. B. Köpeczi, L. Hopp și Agnès R. Várkonyi), Budapest, 1980, p. 247—265.

clar opțiunile înaltului dregător muntean și intuiția sa în perceperea scopurilor răscoalei curuților, blamînd totodată politica mioapă de represiune promovată de autoritățile imperiale. Asemenea considerente l-au dus chiar la stabilirea directă a unor raporturi de prietenie cu conducătorii rebelilor, încercînd — pe cît a putut — să sprijine în principatul muntean cauza lui Rákóczi⁴. Nu tot același lucru se poate spune și despre domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu. În pofida unui schimb de scrisori destul de activ inițiat de Rákóczi cu amintitul domn chiar din 1704⁵ și a declarării unor sentimente de prietenie și bună vecinătate reciproce, deci a unei cordialități aparente, realitatea era însă alta. Domnul nu dorea să sprijine în mod real pe răsculați atît din dorința de a menaja pe imperiali — cu care păstrase suficiente legături⁶ —, cît și din teama de a nu fi implicat într-un conflict în care Poarta otomană, puterea suzerană, se menținea în neutralitate. Este adevărat că turcii, stimulați de francezi, ajutau pe Rákóczi și l-au îndemnat și pe Brâncoveanu să procedeze la fel, dar nicodată n-au făcut-o în mod fățiș și mai ales dezinteresat. Dorința lor ascunsă era de a readuce, dacă nu Ungaria, cel puțin Transilvania, în vechea lor stăpînire⁷.

În lipsa unor instrucțiuni precise din partea Porții, ea însăși șovăielnică, Brâncoveanu s-a simțit astfel liber să acționeze după felul în care credea de cuviință. Așadar, în pofida afișării unor bune sentimente față de răsculați, Brâncoveanu s-a menținut în expectativă, n-a întrerupt nicio dată legăturile cu Viena și, deși a acordat azil temporar unor refugiați curuți în Țara Românească, n-a făcut-o cu prea mare entuziasm⁸. Urmărea intens evenimentele — ca și stolnicul Cantacuzino — și dorea sincer un succes al mediației anglo-olandeze între curuți și Curtea de la Viena, care ar fi prezentat, după părerea sa, cea mai bună ieșire dintr-o situație deosebit de complicată.

⁴ Valoarea informațiilor cuprinse în corespondența stolnicului ridică desigur problema surselor de unde și le-a procurat. Din sumarele indicații pe care le dă uneori în această chestiune, rezultă că, în afara știrilor obținute direct de la răsculați (așa cum s-a prezentat cazul cu unii emisari trimiși de Rákóczi sau cu scrisoarea adresată lui de Mikes Mihály la 7 iulie 1704), el obține informații de la diverși soli trimiși la curuți, ca de pildă căpitanul Todoran (amintit în scrisoarea din 2 mai 1704), sau ceașul Sava Brancovici (pomenit în misiva sa din 20 iulie 1704), sau de la Teodor Dindar (emisar al lui Brâncoveanu la imperiali, amintit la 20 septembrie 1703 și 20 iulie 1704), dar mai ales de la unii români din Brașov, negustorul Dumitru Nona și călugărul Paisie pomeniți la 20 septembrie 1703 (cf. Arhiva centrală de Stat din U.R.S.S. — Ț.G.A.D.A. *Acte vechi* (Drevni akti) fond 68, 1703, nr. 4, f. 128—129^{v0}; rezumat la Al. A.C. Stourdza, *Constantin Brancovan, Prince de Valachie 1688—1714. Son règne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 109, doc. 89) sau protopopul Ilie din Schei căruia i se adresează după 16 ianuarie 1704 (cf. I. Prișcu, *O scrisoare fără dată*, în „Țara Birsei”, Brașov, I (1929), nr. 3, p. 221—225).

⁵ Vezi P. Cernovodeanu, *Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu* (II), în „Revista Arhivelor”, anul LXII(1985), vol. XLVII, nr. 3, p. 339—340, doc. 2.

⁶ N. Iorga, *Francisc Rákóczi al II-lea înviulor conștiinței naționale ungurești și româniei*, în „Analele Academiei Române”, seria II-a. Memoriile Secției Istorice, tom. XXXIII (1910—1911), p. 5—6.

⁷ Chiar ambasadorul francez la Poartă, Ferriol, recunoștea într-o scrisoare din 26 iunie 1707 că „le prince Rákóczi a une aversion extraordinaire pour les Turcs... Et il ne s'adresse à eux qu'avec une répugnance très grande”, cf. *Correspondance du Marquis de Ferriol* ((éd. E. Varenbergh), Anvers, 1870, p. 176, nr. III; mai vezi și Louis Rousseau, *Les relations diplomatiques de la France et de la Turquie au XVIII-e siècle*, tome I-er (1700—1716), Paris, 1908, p. 137 și urm.

⁸ Paul Cernovodeanu, *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu — Vedere de ansamblu*, în vol. *Constantin Brâncoveanu* (redactori coordonatori: Paul Cernovodeanu și Florin Constantiniu), București, 1989, p. 131.

Eșuarea tratatelor și cursul operațiilor militare — în general nefavorabil pentru curuți, mai ales în Transilvania, unde autoritățile imperiale reușiseră în majoritatea cazurilor să se mențină în orașe, recucerind provincia aproape în întregime — l-au determinat însă pe Brâncoveanu să rămână circumspect și să nu accepte măsuri care să-i compromită relațiile cu Viena, dar nici să-i înrăutățească raporturile cu răsculații.

Între timp, s-au produs alte mutații în politica principatului muntean datorită fricțiunilor ivite între Brâncoveanu și atotputernica partidă a Cantacuzinilor. Ceașul David Corbea, omul de casă al acestor boieri și reprezentant al Țării Românești la Curtea lui Petru cel Mare, din septembrie 1702, fusese rechemat de Brâncoveanu în țară, în ianuarie 1705, deoarece nu-i mai inspira încredere și, în pofida insistențelor țarului și ale sfetnicilor săi, care îl reclamau la Moscova, domnul l-a reținut pe lângă sine timp de doi ani⁹. Brâncoveanu știa cât de credincios se arătase Corbea față de Cantacuzini, a căror politică începuse să se distanțeze de cea a domnului, militând pentru o politică fățișă de alianță cu Rusia, în timp ce Brâncoveanu nutrea reticențe, provocate mai ales de teama sa de turci. La reîntoarcerea sa în Rusia, Corbea a jucat un rol de seamă la apropierea dintre răsculații curuți și Petru cel Mare, fiind chiar emisarul țarului la tentativele de alianță ce s-au perfectat prin încheierea tratatului de la Varșovia din 4 septembrie 1707¹⁰. Dar Corbea n-a mai apucat să asiste la semnarea alianței, deoarece, suferind de o boală neiertătoare murise între timp în capitala regatului polon cu o lună înainte, adică la 11 august¹¹. Raporturile dintre Brâncoveanu și Cantacuzini se înăspriseră în acea vreme, din pricina îndepărtării lui Mihai Cantacuzino, fratele stolnicului, din dregătoria de mare spătar, iar înlocuirea lui, cu propriul nepot al celui demis, Toma Cantacuzino, n-a avut darul să potolească supărarea acestor influenți boieri¹². Într-adevăr, datorită vârstei mai înaintate și a vastei lor experiențe politice, cei doi frați Constantin și Mihai Cantacuzino îl dominaseră pe Brâncoveanu, nepotul lor de soră, timp de aproape două decenii, iar domnul era acum, într-un fel, dornic să scape de tutela lor. Apăruseră generații noi atât la Cantacuzini, cât și la Brâncoveni, iar Constantin vodă dorea să-și aibă asigurată succesiunea la tron în persoana fiilor săi și nu a verilor și nepoților scoboritori din ambițioasele sale rude¹³. În felul acesta, deteriorarea raporturilor dintre Brâncoveanu și unchii săi Constantin și

⁹ Gh. Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova* ... p. 59—61.

¹⁰ G<oldenberg> S<amuel> Ardeleanu, *Știri privitoare la istoria țărilor române în corespondența împăratului Rusiei Petru I*, în „Studii și cercetări de istorie medie”, I (1950), nr. 1, p. 216—218, nr. LXXXVIII.

¹¹ Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 62; L. E. Semenova, *op. cit.* p. 94.

¹² În acest sens vezi și justificarea adresată de Brâncoveanu cancelarului Golovkin într-o scrisoare din 1707, precum că „Mihai, deși deștept și ager, muncește numai pentru sine și pentru easa sa, iar nu pentru treburile obștești. Noi l-am ținut atita timp în gradul pe care-l deținea nu de dragul slujbei, ci de dragul rudeniei ...” (cf. G.S. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 213, nr. LXXX). Totuși, țarul în scrisoarea adresată domnului la 1 iulie 1707 insistă pentru repunerea în slujbă a lui Mihai Cantacuzino (*Ibidem*, p. 214, nr. LXXXI), iar scrisoarea lui Golovkin, citind lămuriri stolnicului asupra cauzelor îndepărtării fratelui său, nu conținea la 30 iulie 1707 decât un răspuns vag că „în timpul atilor afaceri penibile care au loc aici acum și care sint atât de neașteptate și atât de primejdioase ... ele depășesc puterile noastre” (A. Stourdza, *op. cit.*, p. 171, doc. 182).

¹³ Șt. Ionescu — P. I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața, domnia, epoca*, București, 1969, p. 231—232 și 272—272; Radu Șt. Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 267—268.

Mihai Cantacuzino, în pofida păstrării aparențelor de prietenie și înrudire, va duce la elaborarea unei linii politice proprii — dar secretă — a acestor boieri, diferită de cea oficială a domnului, adică a țării. Cantacuzinii se vor sfii din ce în ce mai puțin să întretină o corespondență confidențială directă cu Petru cel Mare și cu cancelarul Gavril Ivanovici Golovkin, iar fratele lui David Corbea, Teodor, să-l înlocuiască pe acesta în vechile sale atribuții, de secretar și emisar devotat¹⁴ Așa s-a ajuns la o angajare mai accentuată a partidei Cantacuzinilor în sprijinirea cauzei curuților, mai ales după încheierea alianței lui Rákóczi cu Rusia. Deși conducătorul răscoalei a continuat să păstreze raporturi — aparent — cordiale cu Brâncoveanu, prin schimb de scrisori și emisari în tot decursul anilor 1707—1709¹⁵, totuși, în înțelegere cu Cantacuzinii, el a încercat să-și asigure sprijinul neprecupețit al principatului muntean în lupta sa pe alte căi.

Astfel, principele rebel a trimis în Țara Românească pe emisarul său Rhédey Mihály spre a lua legătura cu fostul spătar Mihai Cantacuzino în august 1708. Stolnicul și fratele său i se plînseseră împotriva lui Brâncoveanu pornind de la supărarea provocată lor de înlăturarea din funcție a lui Mihai și dădeau curs unor vechi incriminări, imputându-i domnului birurile grele impuse țării, stăpînirea sa „despotică” și nerespectarea unor privilegii ale boierimii. Rhédey, deși conform instrucțiunilor primite de la Rákóczi trebuia să-l viziteze în mod protocolar pe Brâncoveanu — totuși în taină, urma să se întâlnească cu Cantacuzinii și să pună la punct un plan de înlăturare a domnului. Cantacuzinii ar fi trebuit să prezinte emisarului rákóczi — în mod concret — imputările aduse lui Brâncoveanu spre a fi sprijinite la Poartă și de trimisul curuților. La această acțiune urmau să conlucreze la Istanbul și Ibrahim pașa de Belgrad — prieten al lui Rákóczi — împreună cu influentul „Exaporit” (sfetnic de taină) Alexandru Mavrocordat, ostil domnului Țării Românești. Rákóczi și-ar fi motivat intervenția împotriva lui Brâncoveanu — susținînd încercările de mazilire a sa — prin atitudinea șovăielnică arătată față de curuți și legăturile neîntrerupte ale domnului cu comandamentul imperial din Transilvania; în cazul numirii unui domn din familia Cantacuzinilor de către Poartă, Țara Românească urma să sprijine fără rezerve răscoala curuților¹⁶. În felul acesta.

¹⁴ Gh. C(ârdeș), *Legături între Petru cel Mare și Constantin Brâncoveanu*, în „Studii . . .”, III (1950), nr. 3, p. 172.

¹⁵ Pentru scrisorile trimise de Brâncoveanu principelui vezi P. Cernovodeanu, *Din corespondența diplomatică . . .* (II), în „Revista Arhivelor”, LXII (1985), nr. 3, p. 342—343, doc. 4; LXIII (1986), vol. XLVIII, nr. 1, p. 57—62, doc. 6—9. La rîndul său, Rákóczi a scris lui Brâncoveanu la 25 iunie 1707 mulțumindu-i pentru bunăvoința arătată [Ráday Könyvtár Budapest (R. K.), *Ráday család*, lt. 108 cz.; IV d/2—16, nr. 7], în înștiința din Eger la 28 august 1708 de trimiterea lui Rhédey Mihály în Țara Românească, preocupîndu-l problema curuților refugiați acolo sau în Moldova [Magyar Országos Levéltár, Budapest (M.O.L.), *C 15 Aspremont*, Caps. E, fasc. 102, f. 19], și revenea asupra aceluiași subiect în misiva din 30 august mișcîndu-l „Celsitudinis Vestrae erga Nos resque Nostres affectum” (*Ibidem*, fasc. 102, f. 24. 26); la 26 noiembrie 1708 Rákóczi făcea cunoscute domnului unele succese militare raportate asupra impetialilor (cuceirea orașului Érsekújvár, stabilirea taberelor de iarnă ale insurgenților de-a lungul râului Vág ș.a.), cf. *Ráday Pál iratai* (ed. Benda K. și Maksay F.), vol. II, Budapest, 1961, p. 435—436, nr. 76 e.; la 25 martie 1709 își manifesta satisfacția pentru buna primire făcută lui Teleki Pál (R. K. *Ráday család* lt. 108 cz.; IV d/2—16, nr. 16) iar la 7 august 1709 anunța trimiterea emisarului său Bárcsai András și chestiuni legate de curuții pribegi în Moldova (*Ibidem*, IV d/2—16, nr. 24); în sfîșit, într-o scrisoare nedată, dar aparținînd probabil anului 1709 Rákóczi îi asigura pe Brâncoveanu de bunele sale sentimente de prietenie (*Ibidem*, IV d/2—16, nr. 13).

¹⁶ M. O. L., *G 15 Aspremont*, Caps. D., fasc. 70, f. 197—198 v.; Cf. și *Ráday Pál iratai*, II, p. 431—435, nr. 76 d.

ajungem să fim martorii unei corespondențe confidentiale — în mare parte cifrată — schimbată în perioada 1707—1709 între Francisc al II-lea Rákóczi și emisarii săi Pekri Lőrincz, Károlyi Sándor și Mikes Mihály cu frații Constantin¹⁷ și Mihai Cantacuzino¹⁸ și reprezentanții lor, Damaschin, episcop al Rîmnicului¹⁹ și diacul Teodor Corbea²⁰.

¹⁷ Vezi scrisorile lui Constantin Cantacuzino adresate principelui, în anexă. Pe de altă parte interesele curuților pribegi în Țara Românească, ca și posibilitatea liberei lor întoarceri în patrie, la cerere, erau evocate de stolnic în misiva expedită către Károlyi Sándor din Tirgoviște la 3 septembrie 1708 (E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* . . . , vol. IX₁, București, 1897, p.441—442, doc. DCIX). În răspunsurile adresate lui Constantin Cantacuzino la 26 iulie, 29 august 1708, 22 februarie și 17 iulie 1709 (M.O.L., G 15 *Aspremont*, Caps. A 2, fasc. 2, f. 82, 84; R. K. *Ráday család*, lt. 108 cs.; IV d/2—16, nr. 8, 15, 18), Rákóczi îl asigura de bunele sale sentimente de afecțiune și prietenie, mulțumindu-i pentru devotamentul arătat pentru cauza sa.

¹⁸ Corespondența fostului spătar Mihai Cantacuzino cu conducătorul răscoalei curute este ceva mai variată și într-un anumit sens mai „conspirativă” fiind aproape în întregime cifrată. Subiectele abordate de boierul muntean, de pildă, au tratat despre schimbul de proprietăți cu Mikes Mihály (Stflpeni, 21 iulie 1708); mulțumirile exprimate pentru protecția și bunăvoința manifestate de principe după căderea dregătorului în dizgrația lui Brâncoveanu și desemnarea intermediarilor schimbului de misive inițiat de Rákóczi în persoanele episcopului Damaschin și diacului Toader Corbea (Mărgineni, 27 septembrie 1708); recomandarea călduroasă făcută unui alt emisar, preotul ortodox Avram (Tirgoviște, 27 noiembrie 1708); întâlniri cu reprezentanții rákóczieni Pékri Lőrincz și Pápai János (Mărgineni, 27 septembrie 1708 și București, 1708, fără lună și zi); știri despre fuga hanului tătar Kaplan Ghirai I la cercezi și înlocuirea sa de către Poartă prin fratele lui, Devlet Ghirai al II-lea (Mărgineni, 8 februarie 1709); problema aprovizionării curuților refugiați în Moldova (București, 10 august 1709); informații de la Poarta otomană, relații despre contele Mikes și Pápai Gáspár (aflat la Belgard), recomandarea marelui stolnic Mihalcea Cindescu drept slujitor al cauzei curute (București, 7 decembrie 1709); în sfârșit rugămintea adresată din Cozleci, la 29 noiembrie 1710, pentru acordarea de înlesniri negostorului grec Hristea „Polittiyani” de a-și ridica mărfurile de la Baia Mare în valoare de 2240 florin și de la Satu Mare prețuite la 3000 florini, avînd de achitat creanțe reclamate cu insistență din Turcia (M.O.L., G 15 *Aspremont*, Caps. A 1, fasc. 16, nr. 16, f. 36—37; nr. 18, f. 41, 42; nr. 23, f. 51; nr. 27/3, f. 57v-58v; nr. 28, f. 59; Caps. D, fasc. 94, f. 106—106v; f. 108—108v; f. 112—113; Caps. F, fasc. 189, f. 42—43v). Despre bunăvoința manifestată de Rákóczi față de persoana sa, scria Mihai Cantacuzino la 26 ianuarie 1708 atît țarului Petru, cit și cancelarului Golovkin solicitînd un maximum de discreție în relevarea corespondenței comune din teama de a nu avea supărări, cf. T.G.A.D.A. — U.R.S.S., *Acte vechi*, fond 68, 1708, f. 59—59v și 62—62v; A. Stourdza, *op. cit.*, p. 193—194, doc. 233—234. Răspunzînd dregătorului muntean, la 19 iunie 1707, 21 februarie, 17 iulie 1709 și în 1709 (fără lună și zi), Rákóczi îl asigura de prietenia și protecția sa, recomandîndu-i pe emisarul trimis la Belgrad, Pápai Gáspár, și ținîndu-l la curent cu evoluția tratativelor inițiate cu Poarta otomană își manifesta de asemenea satisfacția pentru legăturile stabilite de spătar cu contele Pékri (R. K. *Ráday család*, lt. 108 cs.; IV d/2—16, nr. 6, 12, 21 și 25). În sfîșit, într-o scrisoare comună, nedatăată, adresată fraților Constantin și Mihai Cantacuzino, dar aparținînd țării indoială anului 1709, Rákóczi le solicita să se ocupe cu procurarea a 100 cible de giu pentru refugiații curuți în Moldova, recomandîndu-le pe trimisul său protonotarul Bárcsai András (*Ibidem*, IV d/2—16, nr. 26). O corespondență, mult mai restrînsă, a existat și între nepotul amintitilor boieri, spătarul Toma Cantacuzino, și conducătorii curuților, dar de mai mică însemnătate. Astfel, la 3 ianuarie 1709, Toma îl asigura pe principe de fidelitatea sa și-i făcea cunoscute întrevederile sale cu contele Mikes și Grábárics (M.O.L., G 15 *Aspremont*, Caps. A 1, fasc. 16, nr. 19, f. 43—45), Rákóczi adresîndu-i-se, la 26 ianuarie și 22 septembrie 1709, și mulțumindu-i pentru bunele sentimente arătate față de dînsul (R. K. *Ráday család* lt. 108, cs.; IV d/2—16, nr. 11, 14).

¹⁹ Asupra lui Damaschin, mai întîi episcop de Buzău (3 III. 1702 — I. 1708), apoi de Rîmnic (28. I. 1708 — 5. III. 1725), nu s-au cunoscut, pînă în prezent, decît date relative la rolul jucat în istoria culturii românești, cf. Al. Lapedatu, *Damaschin episcopul și dascălul, traducătorul cărților noastre de ritual*, în „Convorbiri literare”, XL (1906), p. 563—581, iar mai recent Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin și contribuția sa la crearea limbii literare române*, în „Mitropolia Olteniei”, XII (1960), nr. 9—12, p. 627—645. Corespondența sa cu principele Rákóc-

Totodată, aparent, se mențineau și legăturile de bună vecinătate cu Brâncoveanu, fără a se discerne vreo schimbare esențială în atitudinea prudentă a domnului față de răsculați²¹. Încercările Cantacuzinilor, cu sprijinul lui Rákóczi, de a-l înlătura din domnie pe Brâncoveanu n-au depășit însă stadiul de proiect. Situația internațională complicată, preocu-

ezi ne relevă însă și o participare activă la viața politică a principatului muntean, complet ignorată de cercetătorii români. La 26 septembrie 1708 înaltul ierarh se adresa conducătorului răsculaților, manifestându-și atașamentul pentru familia Cantacuzinilor și diacul lor Toader Corbea și înțelegând să slujească și pe Rákóczi, pe care îl cinstea ca pe un sprijinitor al bisericii răsăritene în Transilvania în luptă cu catolicizarea forțată patronată de Curtea din Viena (M.O.L., *G. 15 Aspremont*, Caps. D, fasc. 94, f. 104); aceleași urări de izbîndă împotriva dușmanilor săi în Transilvania, pentru restaurarea păcii în provincia pustiită, îi erau exprimate principelui și la 20 aprilie 1709 „ex synecro corde” și „cum toto ecclesiastico clero”, ce înalță rugăciuni pentru dînsul (*Ibidem*, Caps. F, fasc. 189, f. 28–28 v); în sfîrșit, în epistola expediată în 8 decembrie 1709, Damaschin compara lupta lui Rákóczi împotriva imperiailor cu aceea a lui David cu Goliat și-l anunța că se află în permanență legătură cu spătarul Mihai Cantacuzino și Toader Corbea (*Ibidem*, Caps. A 1, fasc. 16, nr. 27/2, f. 57–57v). Deși Rákóczi a scris episcopului de Buzău la 26 august 1708, 17 iulie, 18 iulie și 5 decembrie 1709, nu am descoperit — pînă acum — decît misiva sa din 17 iulie 1709 prin care principele își manifesta satisfacția pentru sentimentele arătate de înaltul prelat și de bunele sale relații cu spătarul Mihai (R. K., *Ráday család* lt. 108, cs.; IV d/2–16 nr. 20) și cea din 18 iulie prin care-i recomandă să intervină pe lingă Brâncoveanu pentru eliberarea soției „colonelli Nostri Dragoj” (*Ibidem*, IV d/2–16, nr. 23).

²⁰ Logofătul „de taină”, secretarul și omul „de casă” al Cantacuzinilor, diacul Toader Corbea, a purtat, la rîndul său, o interesantă corespondență cu principele rebel. În primul rînd, el își exprima durerea la 1 februarie 1708, pentru moartea prematură a fratelui său, ceaușul David, și îi asigura pe Rákóczi că îl va sluji cu același zel și devotament (M.O.L., *G. 15 Aspremont*, Caps. D, fasc. 94, f. 37–39), pentru ca la 23 iunie 1708 să-i întărească sentimentele sale de credință și să-l informeze despre relațiile spătarului Mihai cu țarul și îngrijorarea provocată de prozelitismul uniaților printre sirbi, făcîndu-i cunoscută și reacția episcopului Damaschin, mutat de la Buzău la Rimnic; aceeași neliniște o împărtășeau și patriarhul Antiohiei, Chiril al V-lea, ca și Isaiia, „metropolitus Rascianorum” (*Ibidem*, f. 89–101 c); în epistolele din 15 mai și 7 decembrie 1709, Teodor mulțumea pentru bunăvoința manifestată de Rákóczi față de familia sa, ce păstra, în numele Cantacuzinilor, aceleași bune legături cu țarul (*Ibidem*, Caps. F, fasc. 189, f. 34 și 37–39); în sfîrșit, la 31 decembrie 1709 diacul muntean îl informa pe Rákóczi despre solidaritatea creștinilor răsăriteni față de Petru cel Mare, criticînd pe Brâncoveanu care a reținut pe un Ioan Rác „colonellus transtibiscanus” cu oamenii săi să treacă în Rusia; de asemenea, îi făcea cunoscute intrigiile lui Carol al XII-lea al Suediei, refugiat la Bender, care instiga pe turci să declare război rușilor, după unele zvonuri urmînd să se ducă chiar în persoană la Constantinopol; se bucura de faptul că Mihai Racoviță, domnul Moldovei, se arăta binevoitor față de cauza curuților (*Ibidem*, Caps. A 1, fasc. 16, nr. 27/1, f. 56–57). În privința refugiaților sirbi care doreau să intre în serviciul țarului, s-au păstrat unele scrisori explicative ale lui Brâncoveanu și ale stolnicului Cantacuzino adresate cancelarului Golovkin la 28 iulie și 5 octombrie 1709 (A. Stourdza, *op. cit.*, III, p. 265, doc. 288; p. 277, doc. 295), pînă care deplîngeau persecuțiile la care fuseseră supuși sirbii de către autoritățile habsburgice, manifestîndu-se teama pentru reacția Austriei la libera lor trecere în Rusia. Din răspunsurile lui Rákóczi trimise lui Toader Corbea, cunoaștem pe acelea din 18 august, 29 august 1708 și 17 iulie 1709, prin care principele îi făcea cunoscută trimiterea în Țara Românească a emisarului său Rhédey Mihály și-l asigura de înalta lui protecție acordată familiei diacului muntean (M.O.L., *G. 15 Aspremont*, Caps. A 2, fasc. 2, f. 80–81 v; Caps. E, fasc. 102, f. 20; R.K. *Ráday család*, lt. 108, cs.; IV d/2–16, nr. 19).

²¹ Astfel, pentru a nu da pillej Porții să-i suspecteze relațiile cu austrieii, Brâncoveanu accepta să lase cale liberă unor emisari curuți la Poartă, ca de pildă Kemény Simon și Ráday Rád (document din 2 august 1705, la Biblioteca Academiei Române, mss. foto VI/49), sau să scutească de dări la 25 noiembrie 1708, 30 de capi de familie de jobagi aduși din Transilvania să lucreze pe moșiile acordate lui Teleki Pál în principatul muntean (*Ibidem*, VI/50). În schimb, și Rákóczi manifestă bunăvoință față de domn, făgăduindu-i prin rezoluția dată la Onod la 19 iunie 1707 ca răspuns la cererile sale, să examineze problema posesiunilor lui Brâncoveanu de la Sîmbăta din comitatul Făgăraș punîndu-le sub protecția contelui Pékri și să reducă dajdia plătită de clerul român din Transilvania doar la 1 taler pe an, ca în vremea principelui Apafi Mihály I (R. K., *Ráday család*, lt. 108, cs.; IV d/2–16, nr. 5).

părilor majore ale lui Rákóczi, absorbit de lupta pentru supraviețuire, ezitățile Curții de la St. Petersburg de a susține fățiș această acțiune, inerția Porții otomane, ca și ineficacitatea dovedită de Cantacuzini în realizarea scopului propus, au menținut *statu-quo*-ul principatului muntean, fără să se ajungă la vreo schimbare de domn. Găsim însă interesante de prezentat propunerile, sesizările și sugestiile remise principelui maghiar la Sárospatak, la 9 iulie 1709, de către emisarul Cantacuzinilor, preotul ortodox Avram, care a fost folosit drept curier între Rákóczi și acești boieri, episcopul de Râmnic și Teodor Corbea ²². Din cuprinsul celor 14 puncte înaintate rezultă că acești boieri se ofereau să jure credință lui Rákóczi în cazul numirii unui domn din familia lor cu ajutorul principelui și să încheie chiar un tratat de alianță împotriva imperialilor. Noul domn se obliga să suprima aprovizionarea armatelor austriece din Transilvania și să contribuie în schimb la îndestularea trupelor curute; se spera de asemenea în concursul domnului Moldovei, Mihai Racoviță, pe care autorii proiectului îl considerau favorabil lor. Se aduceau apoi — exagerând uneori — incriminări la adresa lui Brâncoveanu, interpretându-i-se, evident, în mod răuvoitor, acțiunile; astfel, domnul era acuzat a fi în permanență un sfătuitor al Curții din Viena, a fi îndemnat pe contele Mikes — partizan al lui Rákóczi — la împăcare cu imperialii, a fi depus prin secretarul său Teodor Dindar însemnate sume de bani (100 000 florini rhenani și 8000 de ducați) la banca din San Marco (Veneția) pentru armatele austriece, a fi contribuit la aprovizionarea Brașovului și Sibiului, orașe aflate sub stăpânirea habsburgică, și a fi acuzat, fără temei, pe Rákóczi de persecuții confesionale împotriva sîrbilor ortodocși, afirmație ce ar putea fi ușor spulberată — apreciau Cantacuzinii — printr-o scrisoare adresată de principe țarului Petru ²³. Oricum au stat lucrurile, cert este că, în pofida conflictului dintre Brâncoveanu și rudele sale — în care Rákóczi nu s-a amestecat, totuși, prea mult —, poziția principatului muntean de neutralitate față de beligeranți nu s-a schimbat și, deși nu se poate nega atitudinea, uneori binevoitoare, a domnului față de imperiali, cu sau fără voia lui, fiind cîteodată forțat de împrejurări ²⁴, în aceeași măsură se poate afirma că el a păstrat o atitudine umanitară față de refugiații curuți în Țara Românească și a intervenit chiar mai târziu pe lângă autoritățile habsburgice, în preajma înfringerii răscoalei sau după înăbușirea ei, pentru repatrierea lor ²⁵. De asemenea, Cantacu-

²² Astfel, întilnim numele său în amintitele scrisori ale lui Constantin și Mihai Cantacuzino, Damaschin episcopul de Râmnic și Toader Corbea către Rákóczi din 27 noiembrie 1708, 20 aprilie 15 mai, 7 și 31 decembrie 1709.

²³ R. K., *Ráday család*, lt. 108 cs.; IV d/2—16, nr. 17, f. 1—2.

²⁴ Vezi de pildă incriminările ambasadorului francez Ferriol care se lupta din răspuțeri la Poartă pentru mazierea lui Brâncoveanu (cf. E. de Hurnuzaki, *Documente* . . . , supl. I, vol. I, București, 1886, p. 358, doc. DXXXIII; p. 360, doc. DXXXVI; p. 362, doc. DXL; p. 365—366, doc. DXLVI, etc.). Chiar Rákóczi se adresa din Erlau la 4 februarie 1706 lui Ferriol, mărturisindu-i: „Je vous suis très obligé, Monsieur, que vous avez procuré des ordres au prince de Valachie de ne pas fournir des vivres aux Allemands et j'espère, que, s'il les exécutera bien, ils trouveront assez des difficultés pour leur subsistances” cf. N. Iorga, *Știri despre veacul al XVIII-lea în țările noastre după corespondențe diplomatice străine: I. 1700—1750*, în „Anale Academiei Române”, seria a II-a, *Memoriile Secției istorice*, tom. XXXII (1909—1910), p. 11.

²⁵ Amănunte la N. Iorga, *Francisc Rákoczi al II-lea . . . și românii* . . . , p. 16—17.

zinii — partizani, fără rezerve, ai curuților —, ca și alți boieri din Țara Românească, au dat dovadă de solidaritate cu răsculații, ajutându-i din punct de vedere material, oferindu-le, uneori, schimburi de proprietăți ²⁶, iar mai târziu, în perioada de sfârșit a insurecției intervenind pentru repatrierea și grațierea refugiaților ²⁷.

Înainte de a încheia expunerea introductivă de față, se impun, credem, câteva concluzii. Răscoala rákócziiană s-a bucurat — în ansamblu — de un ecou pozitiv atât în rîndul cercurilor conducătoare din Țara Românească, cît și al celor din Moldova ²⁸. În principatul muntean atitudinea lor a fost mai nuanțată, partida Cantacuzinilor arătîndu-se mult mai înclinată să-l ajute pe Rákóczi în speranța de a profita — la rîndul ei — de sprijinul acestuia la Poartă spre a obține scaunul de domnie pentru un membru al familiei; așadar, în concepția Cantacuzinilor legăturile cu Rákóczi ar fi trebuit să îmbrace aspectul unei alianțe condiționate. În schimb, Brâncoveanu s-a menținut într-o neutralitate prudentă, neîntrerupînd vechile legături stabilite cu austriecii, în pofida propagandei încurajate de Curtea din Viena de atragere a românilor din Transilvania la Unirea cu biserica Romei, dar în același timp, a întreținut raporturi de bună înțelegere cu Rákóczi, lipsite însă de un real conținut și sinceritate. Răscoala rákócziiană n-a fost sprijinită pe plan militar de Țara Românească, atât Brâncoveanu, cît și Cantacuzinii nefiind în măsură să acorde asistență răsculaților în arme, muniții sau provizii; ei s-au mărginit doar la a tolera refugierea unor curuți pe teritoriul principatului și a le acorda unele scutiri fiscale.

În ultimă instanță, imposibilitatea lor de a colabora pe plan militar cu insurgenții rákócziieni s-a datorat faptului că Poarta otomană, puterea suzerană, n-a intervenit în conflict, nedorind să declare război Imperiului habsburgic pentru a-l ajuta pe Rákóczi, iar distanțarea față de conducătorul răscoalei s-a accentuat mai ales după încheierea alianței acestuia cu țarul Petru cel Mare.

În pofida limitelor arătate și a situației interne, dar mai ales externe, deosebit de complexă și delicată, nu se poate totuși trece cu vederea faptul că stolnicul Cantacuzino și partizanii săi au manifestat o anumită înțelegere pentru scopurile urmărite de insurgenți și au adoptat — în lipsă de alte posibilități — o atitudine umanitară în problema refugiaților curuți și a repatrierii lor.

1

1707 mai 27, București. Stolnicul Constantin Cantacuzino către comitele Lőrincz Pékri, informîndu-l că a profitat de plecarea emisarului domnului Constantin Brâncoveanu la principele Francisc al II-lea Rákóczi spre a-i înmîna prezenta misivă. Își exprimă speranța ca adresantul să-l slujească cît mai bine pe principe în conformitate cu interesele sale. Își exprimă devotamentul pentru cauza curuților și-l asigură că de îndată ce va afla ceva interesant, îi va comunica, rugîndu-l ca, la rîndul său, cînd va avea de transmis ceva, să nu pregete a o face.

Illustissime Domine Comes

D(omi)ne Mihi Colendissime

Siquidem fortunae mihi semper attribuo quotiescunq(ue) opportuna se offert occasio Ill(ustri)t(a)ti V(est)rae scribendi, ita etiam praesentem, quā Celsissimus meus Princeps harum Latorem Officiale suum ad Serenissimum suum Princepem expedit praeterire nolui, quin paucis his lineis Eid(em) inservirem, obsequia et servitia mea, sinceumq(ue) affectum defferendo, omnia fausta et prospera apprecando. Celsissimi Principis desiderium in requisito negotio pro ulteriore securaq(ue) Ejusdem Officialis Sui ad Serenissimum Suum Principem promotione quod irritum haud faciet Ill(ust)ritas V(est)ra non dubito, V(est)ramq(ue) Ill(ustri)t(a)tem enixe rogatam et ego vellem, taliter pro Ejus securitate disponere dignetur ut tum citius tum securius ad meditatam locum queat se conferre, susceptumq(ue) iter feliciter peragere.

Ex his partibus quod Ill(ustri)t(a)ti V(est)rae significem nil digni pro nunc habeo, prout ab ipso praesentium exhibitore poterit audire, si talia in posterum acciderent. Eidem statim participare ex debito meo non omitam; ex illis etiam partibus, si quae erunt scitu digna, prout etiam ubi de facto Serenissimus Suus Princeps repeiatur, mihi ne gravitui communicare Illus(tri)t(a)tem V(est)ram rogo, interim debito cum respectu me devovens sum et maneo.

Illus(tri)t(a)tis V(est)rae

pro(m)ptissimus et obligatissimus
Servus

București 27 Maij
1707

Consta(n)tinus Ca(n)tacuzenus

<Adresa :> Illustrissimo Domino Domino Comiti Laurentio Pekri Celsissimi Principis Rákóczy Militiae in Tran(silva)nia existentio Supremo Generali &c Domino mihi colendissimo

Magyar Országos Levéltár : G 15 Aspremont, Caps. A 1, fasc. 16, no. 7, f. 16—17, otig.

²⁶ E. de Hurmuzaki, *Documente . . .*, vol. IX₂, p. 438—439, doc. DCVI (imprumut acordat lui Mikes de Mihai Cantacuzino și schimb de proprietăți efectuate la 16 mai 1708); N. Iorga *Documente privilegiate la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 278—283, doc. X^oXIII (schimb de moșii între Mikes și Mihai spătarul la 6 noiembrie 1710) ș.a.

²⁷ Chiar de la 30 iulie 1707 stolnicul intervenea pentru baionul Apor Péter, întemnițat de imperiali ca partizan al rebelilor (*B(a)r(on) Apor Péter Verses művei és levelei (1676—1752)* (ed. Szádeczky Lajos), vol. II, Budapeșt, 1903, p. 34—35, doc. 24.

²⁸ Vezi P. Cernovodeanu, *Aflutudinea cercurilor conducătoare din Moldova față de insursecția rákócziă (1703—1711)*, în „Revista de istorie”, tom 35 (1982), nr. 2, p. 307—312.

1708 ianuarie 29, București. Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi, aducându-i la cunoștință sosirea emisarului său Jakab Grabarics cu instrucțiile convenite în care este pomenită și persoana expeditorului. Îl asigură de credința sa și de înfăptuirea celor ce-a fost rugat. Răspunsul îl va da prin același emisar sus-amintit.

Serenissime Princeps

Domine, Domine Gratosissime

Quibus et me de Principali et innata Benevolentia c̄atis sub decima Mensis et anni exuti gratiosissimis literis, per spectabilem ac Generosum D(o)minum Iacobum Grabarics¹ honorare Serenitati V(est)rae placuit, opas demissā honoris observantiā venerabundus accepi, exarata(ue) mandata, fusius etiam ex orali ejus relatione distincta intellexi; et quae mihi in negotio suprafati spectabilis ac Generosi D(o)mi(ni) calamo attingendo committere Serenitas V(est)ra dignata est², in ipsis pro tenuitate et imbecillitate virum mearum promptissimus exsequendo gratiosa Serenitatis Vestrae jussa non defui, nec imposterum deero: prouti ex reducis orali declaratione (: ad quam me relego, ne molestus scriptis sim :) Serenitas V(est)ra intelligere non dedignabitur.

Quibus me Principali favori et gratiae demisse recommendo, et maneo
Serenitatis V(est)rae

Humilinus et obsequiosissimus

Servus

Bukuresti 29 Ianuarij
(1)708

Consta(n)tinus Ca(n)tacuzenus

<Adresa>: Serenissimo Principi, D(omi)no D(omi)no Francisco Rakoczy de Fölto Vadas, S(acri) R(omani)I(mperii) et Transylvaniae Principi &c &c &c. Domino Gratosissimo

Magyar Országos Levéltár : G 15 Aspremont, Caps A 1, fasc. 16, no. 8 f. 18—20, orig.

¹ Jakab Grabarics a fost imputernicit, de către principele Rákóczi, la 10 decembrie 1707 la Kassa (azi Koshiče), comisar în Țara Românească cu niște instrucții în 7 puncte destinate a le înfățișa lui Constantin vodă Brâncoveanu (*Instructio pro egregio Jacobo Grabarics ad Celsissimum Sacri Romani Imperii et Transalpiniae [Principem Dominum Constantinum à Brenkovan in forma Legationis expedit, cf. Magyar Országos Levéltár, G 15 Aspremont, Caps. B., Fasc. 70, f. 203—204).*

² În punctul 3 al instrucțiilor se stipula ca Grabarics — ce trebuia să călătorească incognito — să se înfățișeze mai întâi stolnicului, care era rugat să-l prezinte pe emisar lui Brâncoveanu, sau dacă nu putea personal, să-l însărcineze cu acest serviciu, pe fiul său Ștefan (viitorul domn al Țării Românești (1714—1716)).³ În punctul 4 Grabarics era imputernicit — în urma alianței încheiate de Rákóczi cu țarul Petru — să afle de la domnul Țării Românești motivele îndepărtării din funcție a spătarului Mihai, fratele stolnicului, iar conform instrucțiilor din punctele 5 și 6, să intervină pe lângă Brâncoveanu — ca o favoare plăcută și țarului — pentru readucerea lui Mihai din surghiunul de la moșie și reinstalarea lui în dregătoria de spătar.⁴

3

1708 septembrie²⁶, Tirgovişte. Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi scriindu-i că profită de trecerea emisarului acestuia, János Papai, la Tîrgovişte spre a-i transmite omagiile sale devotate. Întreabă pe principe dacă i-au parvenit misivele sale cifrate trimise prin contele Mihály Mikes. Îl asigură de credința sa, așa cum a arătat și prin viu grai emisarul sus amintit. (Fig. 1)

Serenissime Princeps

Domino Domino gratiosissime,

Occasione qua Spectabilis Generosus Dominus Ioannes Papai¹ ad Serenitatem Vestram hac transit praetermittere nolui quin humillimis his meis lincolis submissi me Serenitati Vestrae in serviem cordicitus divinae misericordiam ac potentiam rogans ut in facillissimo ac fortunatissimo Statu eandem reperire queant.

Certum tempus ac menses sunt a quo humillimas meas responsorias ad Serenitatis Vestrae notificas ac mandata per Illustrissimum Dominum Comitem Michaëlem Mikes² in civitas direxi quarum nullam lucusque notitiam habere dignatus sum an illae ad Serenitatis Vestrae manus pervenerint nec ne aliquo modo anceps sum quid de illis? licet sollicitudo et humilis mea intentio, non alia sit, nisi sinceram propensionem meam pro tenuitate ac imbecillitate virium ipsismet operibus erga Servitia Serenitatis Vestrae fidelissimus contestandi prout etiam a praedicto Spectabili ac Generoso Domino Joanne Papai cum quo de aliquibus collocutus sum, Serenitas Vestra si dignata fuerit intelligere poterit: cujus ulteriori Principali gratiae submississime dum me recommando maneo Serenitati Vestrae humillimus et submissimus Servus Constantinus Cantacusenus.

Târgoviste Septembris vigesima sexta anno millesimo septingentesimo octavo³.

Magyar Országos Levéltár, *G 15 Aspremont*, Caps. D, fasc. 94, f. 102—102 v, orig. citat.

¹ Stolnicul s-a întâlnit la Tîrgoviște în seara zilei de 22 septembrie cu emisarul Papai trimis de Rákóczi la Poartă, conducându-l a doua zi în fața domnului. Vezi relatarea lui Papai în *Căutătorii străini despre țările române*, vol. VIII, București, 1983, p. 232—233.

² Mikes, căpitan suprem de Trei Scaune și general în armata curuților, fusese silit să se retragă în Moldova în 1707, sub presiunea trupelor imperiale.

³ Cifrul folosit de frații Cantacuzino, episcopul Damaschin și Teodor Corbea în corespondența lor cu Rákóczi consta dintr-o combinație de semne, cifre și litere al căror sens era stabilit convențional. Iată însemnele folosite pentru literele alfabetului: 0 = a; 2 = b; w = c, q; s = d; G = e; 8 = f; u = g, q; 9 = h; e = i, j; r = k; h = l; ε = m; δ = n; s = 0; k = p; ρ = r; g = s; 8 = t; + = u, v; u = v; u = x.

4

1708 decembrie 22, Tîrgoviște (Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi intervenind, ca și Brincoveanu, pentru eliberarea soției și copiilor nobilului Pál Teleki refugiat în Țara Românească și reținuți ostatic de principe. Își exprimă din nou devotamentul față de destinatar și speră să continue schimbul de scrisori dintre dișșii. (Fig. 2)

Serenissime Princeps, Domine D(omine) gratiosissime

Occasione qua sua celsitudo summe requisita ab Illustrissimo Domino Paulo Telecki¹ instare apud Vestram Serenitatem pro dimitenda huc ad se Sua Domina consorte ac filiis per expressum voluit, de esse haud existimavi meam devotionem antedictam ac observantiam debita cum humilitate Serenitati Vestrae eadem deferre nolens molestus² esse etiam ob sterilitatem materie nisi cum anxius sim animo pro datis ad iussa placita responsoriis meis et post etiam continuatis literis, a Serenitate Vestra vel per medium alicuius non sum assecutus, saltem auditu de perceptis quas si ite per vestras audivero, solutus anxietate dubii coaquietetur animus meus quo constanter ad gratiosa iussa semper iussa maneo: Serenitatis Vestrae humilimus et obsequiosissimus Servus

Constantinus Cantacusenus

Tîrgovisti anno millesimo septingentesimo octavo decembris vicesima secunda.

⟨Adresa :⟩ Serenissimo Sacri Romani Imperij nec non Transylvaniae Principi Domino Domino Francisco Rakoczy de Felső Vadatz & Co Domino Domino Gratiosissimo³.

Magyar Országos Levéltár ; G 15 Aspremont, Casp. D, fasc. 34, f. 119—120, orig. cifrat.

¹ Pál Teleki, fiul fostului cancelar al Transilvaniei din vremea domniei lui Mihail I Apafi, Mihály Teleki, căzut în bătălia de la Zănești (11/21 august 1690) ; pentru eliberarea soției sale, Kata, născută Vay și a copiilor lor, reținuți ca ostateci de Rákóczi, a intervenit și Brâncoveanu, cf. P. Cernovodeanu, *Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu (III) în „Revista Arhivelor”*, LXIII (1986), nr. 1, p. 59—60, doc. 8.

² <s> de la sfârșitul cuvintului nu este descifrat.

³ Adresa necifrată.

5

1709 mai 15, București, Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi confirmându-i primirea scrisorii sale din 23 februarie care l-a bucurat. Exprimă cele mai bune sentimente față de principe, asigurându-l de credința sa, a fratelui său Mihai spătarul, și a fiilor săi, Răducanu și Ștefan.

I.<ite>rae D<omini> Constantini Cantacuzeni

Serenissime Princeps Domine D<omi>ne gratiosissime

Quibus me ex innata Principali gratia Serenitas Vestra datis sub 23 Februarij de gratiosissimo affectu gaudere placuit ; ipsas profunda venerationis submissione accepi debitasque gratiarum actiones pro exiguae personae meae reminiscencia Serenitati Vestrae humillime his rependo dedicans me amplius pio virium meorum imbecillitate ad aest imatissima mandata promptissimum et paratissimum servum. Quartae hae quidem sunt meae humillimae ad Serenitatem Vestram ad quas ternas cum gratiosissimum non sim potitus responsum, anceps sum animo de perceptione earum, quibus ex devotissima reverentia fortunatissimum statum Serenitalis Vestrae sicut nunc presentibus quoq<ue> a Deo ter optimo maximo animitus vovebam insimul cum fratre meo Michaele ¹ meisq<ue> filiis ² qui submississima veneratione Serenitatis Vestrae manum ex osculantes unanimiter recom<m> endantes mecum.

Serenitatis Vestrae humillimus et submissimus Servus

Constantinus Cantacusenus

București Maj decima quinta anno millesimo septingentesimo nono

Magyar Országos Levéltár ; G 15 Aspremont, Caps. F, fasc. 189, f. 35, orig. cifrat.

¹ Este vorba de spătarul Mihai Cantacuzino.

² Fiii stolnicului, anume : Radu (sau Răducanu) (m. 1715), fost al doilea logofăt, și Ștefan mare postelnic (1706—1711), viitorul domn.

6

1709 decembrie 7, Filipeștii de Pădure. Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi exprimându-și speranța, la întoarcerea preotului ortodox Avram, că propunerile sale au fost agreate de principe și că persoana lui și a întregii familii se vor bucura de protecția și bunăvoința acestuia. Consolarea sa față de sentimentele binevoitoare manifestate de principe față de dânsul și cei ai săi.

Serenissime Princeps Domine D<omine> gratiosissime

A reduce reverendo Sacerdote Abrahamo ¹ (: quam visati quantum tarde :) Serenitatis Vestrae benignissimam schedulam quo parvum devotionis ac submissionis cultu accepi ex diuis tenore uti etiam oiali relatione gratiosissimum Serenitatis Vestrae affectum quae Principali sua clementia in me humillimam familiam meam ferri dignatur summa couolatione mei animae intellexi cui pro collatione tot beneficiorum nihil aliud spondere valens a divinam misericordia ac omnipotentia solum fortunatissima ac faustissima pro voto omnia intimo ex pectore inaugurando me humillimam totam meam familiam eiusdem fidelissimis servitiis pro tenuitate ac

imbecillitate nostra debito ac consecro nihil a superis magis jucundum flagitans ac prestolans quam felicissimum Serenitatis Vestrae progressus utinam et proximiorum quam totias ap(p)-ropinqnationem ac nostram vicinitatem in dominium tuum exaudire liceat in quo post Deum omnem nostrum spes consolationem et animi quietudinem pronimus : suisbus principali suae clementiae humillime dum me recommendo. Maneo Serenitatis Vestrae submittimus notus servus Constantinus Cantacuzenus : *Ex Filipest decembris septima anno milesimo septingentesimo inono* ².

Magyar Országos Levéltár ; G 15 Aspremont, Caps. F. fasc. 189, f. 47—47 v°, orig., cifrat.

¹ Este vorba de preotul ortodox Avram, folosit ca emisar de stolnic și partida lui față de Rákóczi și căruia i-a prezentat la Sárospatak la 9 iulie 1709 o propunere în 14 puncte menită a obține — printr-o acțiune conjugată — maziirea lui Brâncoveanu și ridicarea la tron a Cantacuzinilor, cf. *supra* și n. 23.

² Cuvinte rămase nedescifrate în text.

7

Fără loc, fără dată. Stolnicul Constantin Cantacuzino către principele Francisc al II-lea Rákóczi manifestându-și satisfacția pentru interesul și bună-voința manifestate pentru biserica ortodoxă față de care binevoiește a-și arăta protecția. De acest fapt vor fi mulțumiți și sîrbii, ținînd de asemenea de biserica Răsăritului. Declară principelui recunoștința celor vizați precum și a sa, fiind gata oricînd să-și dovedească credința.

Serenissime Princeps

Quae separatim in s(c)hedula Serenitati Vestrae placuit ex bonitate et pietate Sua mihi notificare rite intellexi que dum omnia certo certius non tam vicinarum regnoium commodum quam bonum Christianorum publicum videantur concernere iterum atque iterum supplicibus precibus divinum misericordiam pro felici prospero regimine Serenitatis Vestrae deprecor.

De Orientali Ecclesia etiam quam sollicitudinem Serenitas Vestra in animo habet sed cum non reperta sit talis persona a qua potuisset de statu illius in illis ditionibus informari ut in meliorem ordinum potuisset restaurari intelleximus justam et piam Serenitatis Vestrae intentionem unde etiam obevatur, quod Serenitas Vestra desideraret talem personam videre a qua sine interprete posset distinctus intelligere confusionem potius quam bonum aliquid quam inter ministros videlicet Sacerdotes quidam diversis et multi pariis modis conati sunt facere, sed hoc viaetur accidisse taliter, quia nec tempora, nec circumstantiae rerum permittant hoc fieri uti manifestum est nihilominus tamen prout in omnibus pro tenuitate et imbecilli nostro posse mandatis Serenitatis Vestrae complacere satago ita in hac materia quoque Deo dante et Serenitatis Vestrae negotia secundante, oportunaque occasione data, solliciti eximus uttalis persona ad Serenitatem Vestram veniat a qua informari fusius, de omnibus rebus ponit.

De ceteris de quibus Illustrationum et admonitionum Serenitas Vestra mihi injungere dignata est, cum calamo ad it pro nunc respondere nons possim. Ex confidente sinceritate qua semper erga Servitia Serenitatis Vestrae ducoi, audeo submississime eandem exhortari, quod si alte prudentiae ac sapientiae suae principali idoneum indebitur, tam ratione ceti illius negotii per verbalem relationem melius declarandi quam etiam aliarum circumstantiarum, atque temporum requisiturum. Sic ex illa parte uti et nostra manifestandorum: intuitu, relegaret Serenitas Vestra ad nos fidelem aliquid prudentem ac capacem suum servum (: sed incognite magis quam sollenniter cum huc venire propter diversos ac cercas causas vellem :) cum quo et necessariis communibus istis negotiis et praecipue de Rascianis colloqui possemus, qua certissimum est quod Serenitas Vestra asserit, quia cum vicine hae tres Provinciae dum sincero, nexu amicitiae olim fuerunt constructae nec tyranni quamvis, etiam fortiores, audebunt eas pro libitu molestare et affligere unde utinam ex clementia et benedictione Divina fortunatissimis auspiciis Serenitatis Vestrae post tot nubila effulgeret Phoebus ¹ et post tot tribulationis et extremas afflictiones, consolatio, et suspirium afflictissimis incolis tandem eveneret, quod omnipotens Deus faxit et concedat.

<Adresa :> D(omini) R(ákóczy) S(erenissimi) P(rincipi).

Mai jos scris de altă mînă : *Szcltnik Constantin*.

Magyar Országos Levéltár, G 15 Aspremont, Caps. F, fasc. 189, f. 44—46, orig. cifrat.

¹ Personificare a soarelui, a lui Apollo. Aici ca figură de stil : după ploile și norii persecuției va răsări soarele toleranței.